

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПРОЦЕСІВ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Обґрунтовано необхідність формування інституційної моделі регулювання економічної системи, яка адекватно відповідала б сучасним процесам інтернаціоналізації.

Ключові слова: інституційна політика, інституціоналізм, глобалізація, регіоналізм, відкрита економіка.

Аннотация. Обоснована необходимость формирования институциональной модели регулирования экономической системы, которая адекватно соответствовала бы современным процессам интернационализации.

Ключевые слова: институциональная политика, институционализм, глобализация, регионализм, открытая экономика.

Annotation. The necessity of forming of institutional model of adjusting of the economic system which adequately would correspond the modern processes of internationalization is grounded.

Keywords: institutional policy, institutionalism, globalization, regionalization, open economy.

Постановка проблеми. Важливою умовою динамічного розвитку національної економіки, а також інтеграційних об'єднань держав за сучасних умов постає інституційна політика як структуроформуючий фактор постіндустріального розвитку.

Подібний підхід передбачає максимально повне використання потенціалу суспільної, економічної науки, можливостей виявлення задач, пріоритетних цілей та параметрів розвитку, застосування свідомого вибору доцільних методів та інструментів суспільного управління та господарського регулювання та бази об'єктивної оцінки суспільних цінностей та світогосподарських тенденцій.

Особливо актуальним сказане є для соціально-економічної системи України, яку характеризують вкрай нераціональне та неефективне використання наявного виробничого потенціалу, деградація кадрового корпусу, відсутність виваженої стратегії реформ, нераціональне споживання ресурсів, несприятливі показники матеріало- та енерговитратності виробництва, надзвичайно несприятливі екологічні умови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інституційного розвитку протягом останніх років у світовій та вітчизняній науці присвячується дедалі більше наукових праць. Важливою методологічною основою при дослідженні інституційної політики та інтернаціоналізації є теорія постіндустріального розвитку, основи якої були закладені західними вченими на початку ХХ сторіччя, зокрема, А. Пенті. Пізніше вона було всебічно розвинутою Д.Белом, А. Тоффлером, Б.Гейтсоном, П.Дракера, Е.Тоффлера, Л.Хайнца. У Росії це питання плідно досліджують В.Іноземцев, О.Некіпелов, В.Нечипоренко, В.Смірнов, Ф.Шамхалов та ін. Серед українських вчених його вивченням займаються О.Білорус, В.Будкін, О.Власюк, М.Дудченко, Я.Жаліло, А.Кредісов, О.Ложачевська, Д.Лук'яненко, І.Луніна, В.Новицький, В.Оніщенко, Ю.Пахомов, О.Плотніков, А.Поручник, С.Сіденко, Н.Татаренко, А.Філіпенко та інші.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів формування інституційної моделі розвитку сучасної відкритої економіки з урахуванням сучасних тенденцій глобалізації, регіональної інтеграції та трансформаційних реалій.

Виклад основного матеріалу. Попри поширену ілюзію „нігілістичного” змісту про те, що спочатку необхідно зруйнувати стару репродуктивну та управлінсько-адміністративну модель, саме у вітчизняних умовах найбільш нагальними та невідкладними завданнями є перехід на програмно-цільові підходи до стимулювання розвитку економіки, галузей, регіонів та виробництв, забезпечення динамізму суспільних механізмів господарських систем, окремих комерційних структур, та їхньої конкурентоспроможності на регіональному та глобальному рівнях.

Проведення виваженої інституційної політики постає фактором динамічного соціально-економічного розвитку, гарантом незалежності країни, умовою стабільності й ефективної життєдія-

льності суспільства, досягнення успіху в глобальній конкурентній боротьбі, у спробах протистояти можливим зовнішнім та внутрішнім загрозам, екологічним негараздам. Такий широкий комплекс наслідків пояснюється тим, що економіка являє собою одну з життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави й особистості, тому поняття інституційної політики неможливо розкрити без оцінки широкого спектру суспільних цінностей, параметрів розвитку, на які впливає суб'єктивний чинник, свідомий вибір адекватних методів регулювання та суспільного управління (Див., наприклад, найбільш відомі та ґрунтовні розробки західних авторів: [1, 436 р.; 2, 289 р.; 3, 854 с.; 4, 366 р.]).

В цьому зв'язку теоретичне осмислення соціально-економічного змісту державного регулювання, інституційної політики, принципів їх здійснення і розвитку, вироблення принципів і створення умов діяльності державного і недержавного секторів, їх взаємодії – це, на наш погляд, ключова задача сучасної економічної науки. Але слід відзначити, що дана проблематика вже давно перебуває в центрі уваги економістів, щоправда під різними кутами зору та в різних аспектах. Наприклад, ще Ф.Бастіа писав про обмеження вільної торгівлі, які покликані забезпечити державну незалежність, фактично розуміючи, якщо казати сучасною термінологією, певні інституційні обмеження лібералізму. Ту ж саму ідею, але згідно сучасної логіки, висловлював В.Гутник, кажучи, що „свобода і порядок в економіці сумісні, але ця сумісність або навіть гармонія не виникають автоматично, спонтанно, а потребують багатосторонніх зусиль, і передусім державних”. І навіть такий палкий прихильник лібералізму, як Л.ф.Мізес писав, що „суспільство не може існувати, якщо в ньому не діють закони, які перешкоджають „неслухняним” вдаватися до дій, які є несумісними з життєдіяльністю суспільства”. Ще далі йде Н.Татаренко, яка пише про необхідність нової, навіть альтернативної політекономії, підкреслюючи, що вона повинна виходити з пріоритетності “загальносуспільного інтересу щодо приватного, отже на принципі комунітарності”. Результатом цього є досягнення сталого розвитку та певного рівня міжнародної конкуренції.

Держава визначає необхідність та конкретні параметри структурної політики, інституційні контури відтворювальної системи, тому що тільки вона наділена суверенною владою і володіє здатністю реалізувати свою волю в правових актах, регулюючих інвестиційні потоки, пріоритетному фінансуванні і т.ін. Як відзначають російські автори, “не дивлячись на значно поширену думку про те, що кордони державного втручання в ринкову економіку слід обмежувати та звужувати, непорушним фактором є те, що найбільш вражаючих економічних результатів добилися країни, чії уряди здійснювали активний та сильний вплив на всі боки комерційної діяльності”. Інституційні форми держрегулювання витіснюють примітивні інститути адміністративно-командної системи і заповнюють регулятивний вакуум, який утворився внаслідок домінування ліберальної парадигми. Їх розвиток в Україні поки що залишає бажати кращого, але кількість застосовуваних інструментів росте. Відзначимо, що з точки зору власності інституціоналізм в регулюванні є доволі „терпимим” явищем – він передбачає використання і обмеженої державної власності, і власності приватної, і комбінацію, складні різновиди форм власності, як ринок, конкуренцію і ринкову регуляцію, так і суспільний сектор, бюджетні витрати. Можна погодитися із підходом В.Воротіна, який вважає, що держрегулювання економіки включає в себе діяльність державних інституцій (органів), зокрема “прогнозування, планування, фінансування, бюджетування, податкове регулювання, кредитування, регулювання цін, адміністративний вплив, облік, контроль”.

Виходячи із сказаного, зрозуміло, що забезпечення виваженої економічної інституційної стратегії та тактики належить до найважливіших національних пріоритетів держави. Ці питання торкаються ключових її інтересів та успіху структурної політики, і можна сказати, що така постановка питання пов'язана із формуванням методології сучасного інституціоналізму, із виробленням його принципів та практичних методик реалізації. Інститут, як зазначав Б.Кваснюк, – „де сукупність формальних (зафіксованих у праві), неформальних (зафіксованих в буденному праві, тобто в звичаях і традиціях) і спонтанно визначених меж, що структурують взаємодії індивідів у економічному, політичному та соціальному житті”. Причому, як справедливо відзначала Т.Артюмова, „соціально-економічний розвиток сучасного суспільства все в більшій мірі визначається динамікою його інституційної структури. Інституційна архітектура господарювання є результатом взаємодії процесів самоорганізації і організації, що продукує еволюційний відбір економічних відносин і інститутів”.

Структурна побудова, за своїм впливом на головні тенденції соціально-економічного розвитку, відіграє вирішальне значення в загальній системі відтворення та економічних реформ. Не заперечується значення ціни, яка у ринковій системі “є об'єктивною економічною категорією, що функціонує відповідно до діючих економічних законів”. Але у філософському розумінні, саме з поняттям структури пов'язана найглибша сутність будь-яких речей і явищ. І там, де мова йде про суспільний розвиток, структурні трансформації виступають найважливішим чинником динамізму й ефективності. Вза-

галі, „нова парадигма для роботи в умовах „економіки знань” та „інноваційної економіки”, що глобалізується, формується як „інтеграція” еволюційного, історичного та інституційно-структуралістського підходів”.

В цілому ряді сучасних теоретичних досліджень, а також наукових праць минулого здатність реалізовувати адекватні інституційні підходи до формування економічної моделі розглядається як найважливіша якісна характеристика самої економічної системи, умова її повноцінного розвитку, спроможності підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стабільного забезпечення ресурсами розвитку господарства, а також послідовної реалізації національно-державних інтересів. Взагалі, “в сучасній ринковій економіці в компетенцію держави входить багато функцій, передусім в сфері виробництва або в особливості надання т.зв. “суспільних благ”, тобто там, де мають місце “провали ринку”.

Ортодоксальна теорія розвитку виходить з того, що економічна відсталість частково зумовлена браком матеріальних ресурсів (таких, як інфраструктура, сировина, обігові матеріали) та людських ресурсів у вигляді робочої сили та практичних знань. Фактично йдеться про те, що умовно можна вважати об’єктивними факторами росту. Проте, поява інформаційних технологій, можливість та практична необхідність створювати сприятливі умови для поширення інновацій, інформатизації суспільства підвищують значення фактору суб’єктивного (щоправда, „суб’єктивність” не повинна сприйматися як „другорядність” або „необов’язковість” щодо свого застосування). В.Котлубай, відзначаючи, що конкурентоспроможність є атрибутом ринку вільної конкуренції, підкреслює, що „в реальних умовах справедлива конкуренція без наявності елементів монополізму того або іншого рівня зустрічається вкрай рідко”, і це „слід враховувати в сучасних умовах – повсюдної глобалізації світової економіки, оскільки глобалізація навіть не стараючись не обмежувати конкуренцію суттєво впливає на рівень монополізації галузей та сфер економіки”. Інші автори обґрунтовують потребу в цілеспрямованому втручанні через логіку інноваційного розвитку. Так, М.Гаман відзначає, що “традиційні механізми спрацьовують лише в тих сферах, де можна наперед розраховувати окупність вкладень і з певною гарантією одержати прибуток”, в той час як при „фінансуванні наукомістких проектів на ринкових засадах виникає серйозне ускладнення з причини невизначеності строку окупності таких вкладень”.

Світовий досвід переконує в тому, що державне регулювання слугує тим суспільним механізмом, який направляє процеси оптимізації відтворювального механізму, перехід до ринку і покращує параметри його функціонування. З його допомогою США подолали наслідки кризи 1929-1933 років, Німеччина і Японія – повоєнну розруху, а країни Південно-Східної Азії здійснили індустріальний стрибок у 70-ті роки. В деяких пострадянських трансформаційних державах, зокрема і в Україні спочатку проявилось зневажливе ставлення до світового досвіду держрегулювання, інституціональній його компоненті, що обернулось не тільки втратою часу, але й ще занадто високою соціальною ціною, яку населення сплачує за ринкові реформи.

Як відзначали в цьому зв’язку І.Бураковський та В.Новицький, можна виділити наступні “складові успішних реформ:

- наявність ретельно розробленої стратегії (концепції) реформування (тобто чіткішого уявлення про його пріоритетні напрями, засоби та механізми досягнення мети, витрати та способи їх мінімізації);
- чітка й послідовна реалізація зазначеної стратегії;
- сприятливе середовище для реформ, що складається з двох сфер – зовнішньої ... та внутрішньої ...;
- здатність реагувати відповідним чином на непередбачувані зміни внутрішнього й зовнішнього середовища з тим, щоб забезпечити безперервність трансформації”.

Але насправді рушійною силою еволюції командно-розподільчої системи в ринкову “повинні стати інституційні фактори, наукові і соціальні інновації, активна діяльність держави, бізнес, середній клас, інвестування в людські ресурси і праця реформаторів”, причому оптимальне співвідношення цих “умов з урахуванням специфіки країни визначають зміст національної моделі переходу до ринку (наприклад, національна модель “шокової терапії” в Польщі, “поступова терапія” в Угорщині, модель “соціалістичного ринку” в Китаї. Можна констатувати, що за допомогою сучасних інституціональних підходів відбувається перехід від “старого індустріалізму” до економіки нового типу, трансформація соціально-економічних відносин на основі постіндустріальної цивілізації, освоєння інноваційної моделі економічного зростання. Інноваційна політика в широкому розумінні об’єднує науку, техніку, підприємництво, економіку і управління. Причому такий інституціоналізм вповні відповідає об’єктивній історичній еволюції структури соціально-економічної репродукції та сфери зайнятості із

вираженим зростанням питомої частки сфери послуг, яка значно більшою мірою детермінується за допомогою цілеспрямованого втручання, ніж сфера матеріального виробництва.

Слід сприйняти таку новітню регулятивну логіку: одним із важливих аспектів інституційної політики держави є здатність економічної системи задовольняти на визначеному рівні потреби власного населення. Їх обґрунтування являє собою складну проблему, яка є ключовою щодо нормалізації відтворення робочої сили, стимулів до праці, до формування платоспроможного попиту. В цьому контексті загального економічного значення набуває оптимізація грошових доходів населення відносно інших макрохарактеристик економіки. Провідні ринкові потуги використовують внутрішній попит та навіть фактор добробуту як важливий чинник у глобальній конкурентній боротьбі. Сучасна ринкова економіка досягає розквіту, якщо вона спирається на масове споживання на основі активної соціальної, інвестиційної політики, перетворення особистого кінцевого споживання у визначальний елемент формування ВВП в ході циклу відтворення. В цьому зв'язку Б.Алієв писав про те, що „*проведення промислової і соціальної політики в єдиному комплексі* дозволяє сумістити економічний прогрес із соціальним”.

Разом з тим, ідея використання внутрішнього попиту не є самодостатньою, і навіть Китай – країна з велетенським внутрішнім ринком – не ставить перед собою задачу пріоритетного використання потенціалу саме внутрішнього ринку. Так, якщо “в 90-х рр. у Китаї існували дві концепції: стратегія імпортозаміщення, тобто внутрішньоорієнтованого розвитку, і стратегія активного інтегрування країни в світову економіку”, то “в останні роки в КНР відбувається перехід від першої стратегії до другої”. Причому свідомством успіху обраної стратегії є великі обсяги залучення іноземного капіталу. Так, протягом попередньої п'ятирічки (2004-2008 рр.) “було використано зарубіжного капіталу на суму понад 289,4 млрд дол., що на 80% перевищує попередню (десяту) п'ятирічку”. Аналогічна еволюція ролі держави в Південній Кореї, де за останні 20 років пріоритети в підприємницькій діяльності держави істотно змінювалися. Так, “почавши з капіталовкладень у виробничу інфраструктуру, держава перемістилася потім безпосередньо в сферу виробництва, створюючи базові комплекси нових промислових галузей, а в кінці 80-х років повернулася до своїх початкових функцій – забезпеченню оптимальних умов для нарощування і вдосконалення промислового виробництва”. Але пізніше функції держави значно розширилися і набули нової якості, оскільки до їх сфери входить тепер сприяння розвитку таких галузей, як інформатика, сучасні системи телекомунікацій, нові види енергії, транспортного і іншого повідомлення і т.ін..

Якщо ж врахувати значне розшарування населення за рівнем доходів в трансформаційних умовах, треба визнати, що, по-перше, є дуже низькі ліміти на проведення активної регулятивної, інституційної політики, а по-друге – те, що значна частина населення перебуває на межі виживання, і це є джерелом постійної соціальної напруги в суспільстві.

Необхідність особливо активної та вивіреної інституційної стратегії за умов ринкової трансформації диктується тим, що при існуючих умовах – високе безробіття, великий неформальний сектор, відсутність апробованих практикою державних програм сприяння підвищенню кваліфікації та перекваліфікації – значна кількість фахівців втрачає кваліфікацію. В ряді країн помітна тенденція переходу на використання домашнього підсобного господарства в сільській місцевості і навіть на натуралізований рівень задоволення власних потреб. Тому деякі країни-невдахи реформи, зокрема й Україна, не наближаються до високоефективної індустріальної моделі економіки, не кажучи вже про постіндустріальну, а віддаляються від ефективної організації промислової системи. За відсутності інституційної стратегії, яка передбачає перехід до інноваційного господарювання складеться унікальна по своїм наслідкам економічна система зі значним натуральним господарством і небаченим для сучасної епохи зниженням рівня потреб. При цьому може зростати кількість підприємств сфери великого, середнього та малого бізнесу, які в своїй діяльності переслідують опортуністські, спекулятивні цілі, а не довгострокові орієнтири розвитку. В результаті, замість індустріально розвинутої економіки виникає феномен економіки дрібнотоварної.

З макроекономічної точки зору йдеться про дотримання ряду ключових пропорцій, забезпечення дієвого функціонального зв'язку, який передбачає свідоме підтримання певного співвідношення між компонентами ВВП, сферами нагромадження споживання, статтями бюджетних витрат та здатністю держави підтримувати необхідні параметри наповнення бюджету. Йдеться про баланс макроекономічних параметрів та задач стимулювання реального сектора. Спробу його відшукати здійснювали як індустріально розвинуті країни, так і держави з економікою трансформаційного типу, для яких таке поставлення питання є навіть актуальнішим. Так, відома “програма Грефа” у Росії була “побудована на концепції, що претендує на досягнення “золотої середини” між крайнім лібералізмом і примітивним монетаризмом у дусі колишнього імпортного “Вашингтонського консенсусу”, з одного боку, і

активним державним регулюванням, на чому наполягає більшість суспільства, з іншого”. Разом з тим, достатньо ефективної системи інституційно-інноваційного регулювання створено поки що не було, і, як відзначає І.Дьожина, “комерціалізація результатів наукової діяльності знаходиться на велими низькому рівні, а зв’язок між наукою і виробництвом не налагоджений. Це спричиняє те, що докорінних змін в технологічному рівні виробництва не відбувається, і моральний і фізичний знос виробничого устаткування росте”, причому ситуацію погіршує “те, що ринок інтелектуальної власності поки що дуже слабко розвинутий” .

Структура національної економіки, з формальної точки зору, визначається, насамперед, характером формування, розподілом і структурою ВВП, що найбільшою мірою відбиває сутність внутрішнього і зовнішнього розвитку економічної системи і є ключовим показником системи національних рахунків (СНР). Разом з тим, в сучасних умовах лише формальної констатації кількості виробленого продукту, навіть у галузевому розрізі, є недостатньо. Необхідно враховувати якість праці, рівень її наукомісткості та наявність (відсутність) широкої соціальної захищеності. Взагалі, як відзначають деякі автори, нівелюється різниця між явищами базисного та надбудовного порядку. Як пише Г.Мойсейчик, “в самому базисі містяться багато елементів надбудови (оскільки вже саме поняття технологічного укладу передбачає організацію – і не тільки в технічному та кадровому сенсі, але й в сенсі можливостей організації фінансових потоків, що варіюються) і що взаємодія базису та надбудови є більш складною та багатогранною і більш рухомою та гнучкою, ніж прийнято думати в категоріях економічного детермінізму” .

Враховуючи сказане, а також з урахуванням інших розробок, вважаємо за можливе представити у схематичному вигляді наступне бачення ролі та економічних функцій держави (наведені форми можна вважати водночас і еволюційними етапами, і функціональними рівнями втручання) (рис. 1.1).

Надалі, у відповідності до поширеної світової практики, потрібним є забезпечення інвестування інноваційного сектору виробництва, що дозволить підвищити конкурентний рівень суспільного виробництва, забезпечить нові ринкові ніші, підвищення доходів комерційної діяльності, поліпшення якості продукції, сприятиме створенню соціально-привабливих робочих місць з високим рівнем оплати та встановленню більш гармонійного режиму розвитку суспільства. На це повинна спрямовуватися “державно науково-технічна політика, що впроваджується на основі науково обгрунтованого прогнозування і передбачає також міждержавне співробітництво у сфері науки і технологій...”.

Рівень втручання	Втручання “компенсаційне”, заради макроекономічної оптимізації та доповнення функцій ринку	Втручання “соціальне”, заради суспільної справедливості та враховуючи зовнішні фактори
Мінімальні функції (концепція невтручання)	Перерозподіл найбільш необхідних соціальних благ, фізично необхідного мінімуму цінностей	Фінансування органів правопорядку, охорони здоров’я, науки і освіти, збройних сил, допомога в подоланні стихійних лих, пенсійне забезпечення тощо
↓	↓	↓
Функції “традиційного” втручання	Проведення соціальної політики у відповідності до національних традицій, боротьба з бідністю, розвиток комунальної сфери	Фінансування органів правопорядку, охорони здоров’я, науки і освіти, збройних сил, допомога в подоланні стихійних лих, пенсійне забезпечення, реалізація проектів страхування, різноманітних соціальних гарантій та пільг
↓	↓	↓

Функції інституційного втручання в умовах інформаційного суспільства	Функції “компенсаційного” втручання заради макроекономічної оптимізації та доповнення функцій ринку, а також втручання “соціального”, заради суспільної справедливості та враховуючи зовнішні фактори, “зливаються”, різноманітні та широкомасштабні соціальні програми, передусім освіта, наука, соціальне страхування та усі інші перетворюються на цілі та водночас елементи соціальної політики і стратегії економічного розвитку
--	---

Рис. 1.1. Еволюція та функціональні рівні економічних функцій держави

Питання макроекономічної структури в різних аспектах та з урахуванням технологічних тенденцій сучасності чимало разів поставало предметом дослідження зарубіжних та українських учених. Водночас ще не досліджено коло питань адекватності динаміки ВВП процесу формування оптимальної макроекономічної структури, ролі новітніх, інформаційних технологій та інститутів у економічному зростанні. Це, на наш погляд, особливо чітко підкреслює дефіцит знань на фоні дедалі більш широко визнаного положення методологічного характеру, а саме щодо того, що пріоритетним напрямом розвитку міжнародної економічної науки є піднесення ролі інституційних важелів інноваційного зростання. Те ж саме слід сказати і про сферу економічної освіти, акцент в якій вочевидь має бути перенесеним на проблеми єдності соціально-економічних та глобально-конкурентних задач, цілей структурно-інвестиційної та інституційно-інноваційної стратегії.

Для забезпечення економічного динамізму та належного функціонування сучасних соціально-господарських інститутів будь-якої країни необхідним є її входження в більш широкий економічний простір, координація з економічними партнерами у структурній, грошово-кредитній, енергетичній, транспортній, соціальній сферах, завоювання нових чи відвоювання втрачених ринків. Без цього неможливо забезпечувати бажані або компенсувати порушені економічні пропорції та технологічні зв'язки. Сама по собі відкритість національної економіки не компенсує ефекту внутрігосподарських диспропорцій. Навпаки, вона може постати каталізатором внутрішніх соціально-економічних диспропорцій. Тому не варто залишати поза увагою проблематику захищеності країни від наявних чи потенційно можливих загроз, що означає спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній конкурентний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій.

Стабільність вимірюється забезпеченістю функціонування і розвитку держави необхідною кількістю матеріальних, фінансових, трудових і непостійних ресурсів. Причому виділяють наступні стани стабільності: повної нестабільності, неповної стабільності і динамічної стабільності (треба підкреслити, що стабільність, як все в світі, є динамічною і змінюється у часі), у відповідності до чого актуалізуються ті або інші задачі інститутів.

Повна нестабільність означає відсутність сталої ринкової системи, і відмова від певних форм економічного тоталітаризму може навіть означати момент знищення держави, або зміну державного устрою. Сказане означає потребу в таких інститутах, які підміняють саморегулятивні системи, механізми, які засновуються на дії зворотних зв'язків. Цей рівень має принципові ознаки екзогенного плану, які включають недотримання прав людини (наприклад: людина немає права розпоряджатися своєю власністю), повна перевага надається державним економічним інтересам (або інтересам державного устрою) над інтересами людини і організацій людей, суб'єктивно здійснюване економічне управління (економічна диктатура). Підкреслимо, що недооцінка ролі інститутів в колишньому СРСР, а потім в державах пострадянського простору та постсоціалістичного табору спричинилася до тривалої структурної кризи, від якої особливо сильно постраждала Україна. Приклад протилежного характеру надав Китай, деякі інші країни Південно-Східної Азії, зокрема Індокитаю. Так, як відзначав І.Коркунов, “в перехідній економіці Китаю держава представляє реальну силу, регулюючу процеси ринкових перетворень з використанням нормативно-правових і адміністративних важелів”, причому “центральним елементом держрегулювання є розробка довгострокових програм соціально-економічного розвитку”.

Стан неповної стабільності характеризується частковим поверненням економічних прав фізичним особам та агентам економічної діяльності, громадським організаціям. Для такої моделі типовим станом є кризовий економічний розвиток. Можна сказати, що дана ситуація змінила для України стан повної нестабільності, і це додатково актуалізує постановку задачі формування ефективної трансформаційної інституційної системи.

В період динамічної стабільності економічні негаразди досягають найнижчого рівня. Економічна модель базується на зворотних зв'язках, причому існують ефективні механізми втручання в економічні процеси з метою проведення програмно-цільового економічного регулювання.

Висновок. Резюмуючи викладене в статті, можна відзначити, що активізація соціально-орієнтованої та стимулюючої інноваційну діяльність політики держави не тільки сприяє розв'язанню багатьох соціальних проблем, але й створює передумови поширення нових технологій, оптимізації умов національної участі в системі міжнародних економічних відносин. Це пов'язано з тим, що саме держава, яка уособлює суспільне саморегулювання і є наділеною суверенною владою, здатністю реалізувати свою волю в правових актах та у заходах регулювання інвестиційних потоків, пріоритетного фінансуванні і т. ін., визначає необхідність та конкретні параметри структурної політики, інституційні контури відтворювальної системи. Сучасні регулятивні моделі кардинально відрізняються від використовуваних в минулому спрощених ліберальних та адміністративно-командних систем. Вони базуються на інституційних інструментах, які формуються з урахуванням задач пріоритетного розвитку інформаційних технологій та тих соціальних механізмів, які забезпечують прогрес цих технологій.

Економічні інститути є носіями саморегулювання соціально-економічної сфери сучасної доби – з урахуванням зростання чинника НТП, суб'єктивного рівня прийняття рішень. Вони відображають здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях. Інакше кажучи, економічні інститути відображають реалії розвитку, які визначаються сукупністю внутрішніх та зовнішніх умов. Вони покликані сприяти ефективному динамічному росту національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, особистості, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх та внутрішніх ринках, які гарантують від різного роду загроз та втрат.

Важливою рисою сучасної інституційної моделі регулювання відкритої економіки є відхід від принципу “валу”: просте збільшення обсягів залучуваних до економічного обігу ресурсів, навіть нарощування інвестицій не сприяє реальній динамізації соціально-економічного розвитку та покращенню умов участі економіки в системі міжнародного поділу праці. Навпаки, валове нарощування технологій вчорашнього дня може закріпити відставання від інших країн, спричинитися до того, що країна, яка не змагається за технологічне лідерство, стає приреченою на роль сировинного придатку, місця розміщення брудних та неефективних виробництв.

Проблематика економічного росту, підвищення соціального і духовного рівня життя народів, з'ясування співвідношення пріоритетів розвитку залишається однією з найбільш суперечливих та, в науковому відношенні, ключовою загальнолюдською проблемою ХХІ ст. Причому геоекономічні реалії мають такий характер, який веде до неухильного зростання ролі інститутів у загальноцивілізаційному процесі. В цьому зв'язку Д.Лук'яненко відзначав, що „на наших очах відбувається по суті глобальна інституалізація світогосподарського розвитку”. Незалежно від досягнутого рівня соціально-економічного розвитку, усі країни світового співтовариства потребують і зацікавлені в здійсненні інтеграційних процесів, спрямованих на стабільний економічний ріст. Спільними інститутами регулювання, гарантими національної, регіональної, континентальної безпеки, зокрема безпеки економічної, як її складової частини, виступають провідні інтеграційні угруповання. В якості таких можуть виступати об'єднання з переважно економічною спрямованістю (Європейський Союз) та навіть військово-політичною спрямованістю (Північноатлантичний альянс, який хоча і є передусім об'єднанням військових систем, забезпечує всебічну стабільність країн-членів). Разом з тим, характерним є те, що реального успіху в цьому відношенні досягають ринково успішні країни, в той час, як величезна група економічно відсталих країн і територій лишається послабленою ще й внаслідок роз'єднаності. Що стосується України, то для неї взагалі немає зараз більш гострої проблеми щодо вирішення її долі, забезпечення гідного існування у світовому співтоваристві.

Виник феномен глобальних та загально регіональних фінансових і економічних систем, у яких навіть найбільші країни виявилися нездатними вести “замкнений спосіб життя”, відтак справедливою і дедалі очевиднішою є думка про те, що глобальна економіка повинна досліджуватися як цілісна система. Причому, в рамках цієї системи склалася нова система “інституційно-силового” перерозподілу ресурсів, в результаті якого лише розвинуті економіки мають позитивний ефект від відкритості національних ринків. На зміну холодній війні прийшли війни торговельні та митні як засоби глобальної конкурентної боротьби. Гарантом континентальної і економічної безпеки, як її складової частини, виступають міжнародні економічні організації, а також організації регіонального характеру, зокрема найбільша серед них – Європейський Союз. Втім, не все так просто, і на території багатьох регіонів світу, зокрема на євразійському просторі точаться суперечки з приводу перспектив геоекономічного

розвитку. Не випадково це дало підстави для З.Бжезинського стверджувати, що Євразія „є „шахівницею”, на якій продовжується боротьба за світове панування, і така боротьба зачіпає геостратегію – стратегічне управління геополітичними інтересами”. Аналогічні питання розглядають і інші відомі автори та теоретики глобалізації, зокрема Дж.Сорос та М.Інтрілігейтор.

Список використаних джерел

1. Weber M. The theory of social and economic organization. – N.Y.: The Free Press, 1947. – 436 p.
2. Rosenstein-Rodan P.N. The New International Economic Order. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 289 p.
3. Стігліц Дж. Економіка державного сектора / Пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
4. Nordth D.C. Institutions, institutional change and economic performance. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 366 p.
5. Теренс М., Ганслі. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. Переклад з англійської. – К.: Основи, 2006. – 228 с.
6. Бастиа Ф. Экономические софизмы / Пер. с франц. – М.: ООО «Социум», ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 304 с.
7. Гутник В. Политика хозяйственного порядка в Германии / В.П.Гутник; РАН, Ин-т мир. экономики и межд. отношений. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 271 с.
8. Мизес Л. фон. Либерализм в классической традиции. – М.: ООО «Социум», ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 239 с.
9. Татаренко Н. Глобалізація економічної теорії та її альтернативи // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. – Вип.1 / Голов.ред.О.П.Степанов. – К.: НАУ, 2003. – С. 75–84.
0. Sustainability – an Evolving Framework // Sustainable Development in a Dynamic World. Transforming Institutions, Growth, and Quality of Life. World Development Report 2011. – Washington, The International Bank for Reconstruction and Development, 2011. – P. 14.
1. Бураковський І., Новицький В. Економічні перетворення в Україні // Політичні і економічні перетворення в Росії і Україні. – М.: “Три квадрата”, 2003. – С. 71–109.